

Список использованной литературы

1. Реваз Тваравдзе, *Судьба божественного рыцаря*, послесловие // Чабуа Амираджиби «Дата Тугашхиа», Тбилиси: Мерани, 1982., (720-735).
2. Гурама Одишария «Возвращение в Сухуми», Перевод с грузинского Тамары Гайдаровой.
3. Ион Друцэ, *Время нашей доброты*, стр.265-266.
4. Keith Hitchens, *History and identity in the novels of Ion Druță*. Revista de etnologie si culturologie, Chisinau, 2007, № 2, перевод на русский Татьяны Земба.

Н.М. Борсук (г. Брест, Республика Беларусь)
N. N. Borsuk (Brest, Republic of Belarus Belarus)

УДК 821.161

“ОН НЕ ОТДЕЛЯЛ СЕБЯ ОТ БЕЛОРУСОВ”: ЛИТАРАТУРНЫ ЛЁС ПРАВАСЛАЎНАГА СВЯШЧЭННІКА ПЛАКСІДА ЯНКОЎСКАГА

Анатацыя: У артыкуле асэнсоўваецца лёс праваслаўнага свяшчэнніка, нашага земляка Плаксіда Янкоўскага ў цеснай сувязі з яго творчасцю. Увага звяртаецца перш-наперш на нарысы, у якіх паказана жыццё продкаў у першай палове XIX стагоддзя, узнаўляецца каларыт эпохі, выказваюцца адносіны нарысіста да краязнаўчай працы, да ўз’яднання царквы.

Ключавыя словы: уніяцкі свяшчэннік, нарыс, праваслаўны падзвіжнік, селянін, забабоны, каларыт эпохі, краязнаўца.

"HE DID NOT SEPARATE HIMSELF FROM THE BELARUSIANS": LITERARY FATE OF ORTHODOX PRIEST PLAKID YANKOVSKY

Abstract: The article covers the fate of the Orthodox priest, Plakid Yankovsky in close connection with his work. This article focuses on essays that show the life of ancestors in the first half of the 19th century, recreate era features, express the attitude to local history and the reunification of the church.

Key words: Uniate priest, essay, Orthodox ascetic, peasant, superstition, era features, ethnographer.

Плаксід Янкоўскі. Наш зямляк. Нарадзіўся ў вёсцы Войская Гродзенскай губерніі (зараз гэта Камянецкі раён Брэсцкай вобласці) у 1810 годзе, а ў 1833 накіраваны ў родную вёску ў якасці ўніяцкага свяшчэнніка. Жыццё Плаксіда Гаўрылавіча было цесна звязана з Берасцем. Вучыўся ў Брэсцкай базыліянскай

ўніяцкай школе. На працягу дзесяці гадоў (1848–1858) быў сельскім свяшчэннікам, благачынным у мястэчку Бялавічы Гродзенскай губерніі, маёнтку памешчыка графа Вандаліна Пуслоўскага (зараз гэта Івацэвіцкі раён Брэсцкай вобласці), дзе жыў разам з жонкаю, дзецьмі, а было іх адзінаццаць: пяцёра сваіх, шасцёра – сіроты ад шлюбу І.Гамаліцкага і яго сястры Кацярыны.

Вяртанне імя Плаксіда Янкоўскага пачалося з 2000 года. На навуковай канферэнцыі, прысвечанай 2000-годдзю Раства Хрыстова, што адбылася ў Мінскай духоўнай акадэміі імя Кірылы Тураўскага, прагучаў даклад “Протоіерей Плакід Янковский и его время”. Удзельнікі канферэнцыі наведалі Свята-Георгіеўскую царкву, пакланіліся праху свяшчэнніка. У 2002 годзе былі надрукаваны артыкулы “Птенец гнезда Іосифова” на старонках студэнцкага часопіса Мінскай духоўнай акадэміі і семінарыі “Ступени” і “Дарога П. Янкоўскага да праваслаўя” Андрэя Кэмпфі (на польскай мове, на старонках часопіса прадстаўлена ў перакладзе на беларускую мову) у часопісе “Праваслаўе” [4, с. 49–55]. Імя сумленнага чалавека, таленавітага пісьменніка ўзгадвалася і раней: на старонках энцыклапедыі літаратуры і мастацтва [5, с. 687] як польскага пісьменніка; у 2006 годзе В. Зарэцкай на рэспубліканскай навукова-практычнай канферэнцыі “Камянецкія чытанні” як пісьменніка-земляка [1, с. 42]. Кніга П. Янкоўскага “Записки сельскаго священника” (2004; 2019), якая прадстаўляе сабой зборнік выбраных твораў пісьменніка, дала штуршок літаратуразнаўцам да вывучэння багатай спадчыны нашага земляка. Так Уладзімір Кісялёў, аўтар прадмовы да вышэйназванага выдання, з цікавасцю звяртаецца да вывучэння спадчыны пісьменніка. Круг пытанняў, якія закранае П. Янкоўскі ў сваёй творчасці, даследчык акрэсліў наступным чынам: форма і змест царкоўных пропаведзяў; спроба далучыцца да разумення загадкавай душы беларускага селяніна, стварэнне абагульненага партрэта праваслаўнага падзвіжніка, адносіны да ўз’яднання царквы, узнаўленне каларыту эпохі, адносіны да кразнаўчай працы...

Свае сілы Плакід Янкоўскі спрабаваў у прозе і вершах яшчэ падчас вучобы ў Віленскім універсітэце. Дастаткова назваць імёны вядомых літаратараў, з якімі Плакід Гаўрылавіч падтрымліваў творчыя сувязі: Ігнацій Шыдлоўскі, Антоній Адынец, Ігнацій Ходзька, Канстанцін і Ігнацій Тышкевічы... Прызнанне да Янкоўскага як да пісьменніка прыйшло пасля аднаўлення адзінства царквы.

Выступаў як пад уласным імем, так і псеўданімамі (напрыклад, Джон Дікальп, Віталіс Камаед). Чалавек працаздольны, адукаваны (ведаў французскую, нямецкую, англійскую, яўрэйскую, грэчаскую, чэшскую, рускую, польскую, лацінскую мовы). Пісаў прозу, вершы, нарысы, артыкулы для газет, анекдоты, эпіграмы, пераважна па-польску і па-руску, займаўся перакладамі (пераклаў на польскую мову Шэкспіра, Гётэ, Пушкіна). Яго пяру належыць каля трох дзесяткаў кніг. Тым не менш, заўважае Ю. Крашэўскі, Плакід Янкоўскі – адзін з тых, хто больш любіў чытаць, а не пісаць, асабліва ў апошнія гады жыцця (апошнія чатырнаццаць гадоў жыцця пражыў у Жыровічах каля манастыра, адасоблена ад людзей і свету), веў перапіску з літаратарамі, вучонымі.

Некаторыя сучаснікі П. Янкоўскага ставілі яму ў віну месца жыхарства (Літва-Беларусь), лічылі, што ў Маскве ў свяшчэнніка было б больш магчымасцяў для развіцця. Палякі былі перакананы, што пад знакам каталіцызму

Плаксід Янкоўскі мог бы жыць, тварыць больш годна. Не дзіўна, што доўгі час яго імя замоўчвалася.

Для нашага пакалення асоба свяшчэнніка, пісьменніка Плаксіда Янкоўскага выступае пуцяводнай зоркай пры асэнсаванні жыцця продкаў у першай палове XIX стагоддзя. Таму і абраны ў якасці назвы артыкула словы Уладзіміра Кісялёва “Он не отделял себя от белорусов”.

П. Янкоўскі прадстае перад намі як чалавек, які не абьякава ставіўся да лёсу земляроба, да сэрца прымаў турботы сялянскай сям’і. Нарысіст не ставіў сваёй мэтай апісаць цяжкае становішча жыхароў на той час Гродзенскай губерні. Яго задача больш тонкая: прымусіць чытача, у тым ліку, памешчыкаў, арандатараў, адчуць тыя страшныя ўмовы, у якіх даводзілася жыць іх падданым. З гэтай мэтай П. Янкоўскі выкарыстоўвае шэраг прыказак: “От колоса до колоса нет места для волоса”, «От колоса до колоса не слышно бабьего голоса»; метафары: “грустное явление”. Няёмкасць адчувае аўтар нарыса “Пасхальные куличи”, калі падчас службы яго вочы сустракаюцца з вачыма прыхаджан. Свяшчэннік лічыць сябе адказным за лёс прыхаджан, ён не здольны адказаць вяскоўцам на пытанне: “Зачем вы сыты, когда мы голодны?” Па гэтай прычыне Плаксід Гаўрылавіч не звяртае ўвагі на некаторыя дробязныя, бяскрыўдныя свавольства вяскоўцаў, становіцца, як трапна заўважае, “нявольным удзельнікам распачатай змовы супраць бацюшкі”.

Безумоўна, не застаецца па-за ўвагаю свяшчэнніка ўмільны погляд матуль на просвіру і той факт, што жанчыны штодзённа прыходзілі да споведзі. “Бедные матери-страдалицы после Св. Причащения делали один только вид, что закусывают, так боязливо прятали их у своего изголовья и так невыразимо бывали обрадованы, когда им, будто по рассеянию, предлагались, вместо одной, две или три частицы антидора!.. Едва же мы успевали отвернуться, как сейчас же всё это передавалось малюткам, подбегавшим к одру матери” [6, с. 35–36].

З павагаю ставіцца свяшчэннік да доктара, лічыць яго практычным, мудрым чалавекам, бо той у якасці лекаў раздае просталюдзінам каларыйную ежу, каб падтрымаць знясіленых людзей. “В баночках и мешочках находились разные сорта хорошо приготовленной крупы, мелкая соль, неугадываемая крестьянами по поводу своей белизны, да и небольшие кружки бульона, постоянно заготавливаемые по указанию фельдшера на барской кухне и положительно уже непонятного для простолюдина ни по своему вкусу, ни по виду. Бульон этот был ... , с одной стороны, большим благодеянием по своей питательности, с другой же стороны, – по отсутствию в нём всех наружных признаков скоромного; так как в противном случае, например, в постное время, не только здоровые ни за что к нему не дотронулись бы, но даже и многие больные решились бы скорей умереть” [6, с. 37].

З пачуццём годнасці П. Янкоўскі канстатуе гістарычны факт: “В памятную, по совокупности всевозможных бедствий эпоху 1854–1855 годов, ничей, не только обличительный, но даже обвинительный голос не посмел коснуться сельских священников» [6, с. 35]. Сапраўды, свяшчэннікі, гэта бачна з нарысаў Плаксіда Янкоўскага, дзяліліся са сваімі прыхаджанамі апошнім кавалкам не толькі звычайнага хлеба, але і па першаму зову Хлебам жыцця вечнага: “Священники почти гостями случались дома. Они постоянно или навещали или

напутствовали больных, или служили заупокойные обедни и панихиды. Возвращаясь для кратковременного отдыха домой, они избегали сношений с домашними и отказывали себе в семейных утешениях, чтобы не передать как-нибудь задатка разных заразительных болезней, среди которых беспрерывно обращались... Их жёны и дочери, со свойственными полу неутомимостью и нежностью сострадания, всегда находили чем-нибудь поделиться с бедствующими” [6, с. 35].

Заслуга пісьменніка бачыцца ў тым, што ён робіць спробу асэнсаваць аб’ектыўныя факты цяжкага становішча сялян. Перш-наперш, кліматычныя ўмовы. Гэтая думка выразна прасочваецца ва ўжытым аўтарам словазлучэнні “неурожаи чрезполосные”. Больш таго, П. Янкоўскі звяртае ўвагу на маральны бок праблемы. Жоўты твар, тусклыя вочы, благія, бяссьільныя, не здольныя да працы рукі вяскоўцаў, што машынальна, маўкліва цягнуцца да міластыні, выклікаюць у свяшчэнніка не проста боль. У паводзінах сялян пісьменнік заўважае непрыязнь, зайздасць, недавер. Яны, як тонка прыкмячае нарысіст, не паспелі яшчэ пасяліцца ў душах людзей. На думку свяшчэнніка, менавіта гэтыя якасці здольны ператварыць чалавека ў драпежнага звера. Яркі доказ вышэйвыказанай думкі можна прасачыць у нарысе “Никто, як Бог”. Так у няшчасці шасцігадовага хлопчыка Вані Зубко, што заблукаў у лесе, вяскоўцы гатовы абвінаваціць роднага дзядзьку, быццам той, будучы бяздзетным, зайздросціў сям’і брата і вывез дзіця ў лес. “Все, давно забытые, неотдельные от сожителства двух семейств, домашние ссоры, перебранки, угрозы, даже полунамёки, подверглись теперь новому полному пересмотру и толкованию: они наконец-то были разгаданы, становились “ясны” [6, с. 26].

Недавер сялян бачыцца нават у добрым учынку сям’і бацюшкі, якая на Вялікае Свята – Пасху прыгатавала кулічы. Каб не пакрыўдзіць людзей напярэдадні асвячэння, стараста размеркаваў кулічыкі па кошыках. “Будет ли гарнец в этих перцем посыпанных калачиках, которые нам, небось, растыкали сей час же пред освящением, чтобы, мол, дурни не имели времени рассмотреть, не могли одуматься?” [6, с. 40] – разважалі вяскоўцы.

П. Янкоўскі асуджае сябе за тое, што часам ад штодзённага відовішча ўбогасці, ад пачутага прытуплялася пачуццё дабрачыннасці, “сострадательные глаза смежались от невольной боли” [6, с. 34]. Таму і ўдзяляе свяшчэннік значнае месца малітве, паказвае, якое важнае месца ў жыцці кожнага павінны займаць родныя людзі. Дарэчы, П. Янкоўскі, яшчэ будучы студэнтам, ідэалам вясковага свяшчэнніка лічыў дружнюю сям’ю.

На наш погляд, Плаксід Янкоўскі даволі таленавіта прыадкрывае таямніцы загадкавай сялянскай душы. Пісьменнік прыкмячае: матэрыяльныя нястачы селяніна, безумоўна, хвалююць, але іх ён здольны перацярапець, а вось што датычыцца духоўнай сілы. То яе “он подозревает завсегда в какой-то задней мысли и враждебной к нему преднамеренности” [6, с. 95].

Дазволім прывесці некаторыя прыклады з нарыса “Местные суеверия и предрассудки”. Работніца Кацярына, назіраючы за паводзінамі трусаў, убачыла, як яны пасярод пакоя ірвалі, грызлі сваю скуру, дзе толькі маглі дастаць і вырваць зубамі. Ва ўсім ёй мрояцца сурокі, таму і ў паводзінах трусаў абвінавачвае варажэяў. Даведаўшыся ад свяшчэнніка, якому давярае, што самкі

для высціланьня нары збіраюць з сваёй поўсці мяккія, пухкія жмуткі, была расчулена да слёз да гэтых Божых стварэнняў і ўпікала сябе за глупства. А ўвечары яе “добрадзей”, так шануюна яна звярталася да свяшчэнніка, даведаўся, што пабегла Кацярына ў суседнюю вёску і прывяла куму, якая быццам бы ўмела адрабляць насланне. “Эта женщина, приготовив какую-то чёрную, как смоль, воду, варила в ней принесённое с собою полотенце, а после вытирания им всех кроликов, нашёптывая притом таинственные, уже, конечно, ей только известные слова...” [6, с. 93]. Нарысіст невыпадкова параўноўвае селяніна то з дзіцём, то з “несчастливым, угнетённым, долго помыкаемым сиротой, ... с огромным, притом, запасом веками выработанной хитрости и лукавства” [6, с. 95]. І сапараўды, падобнага роду характарыстыка беларускага люду мае падставы. У разуменні мясцовага насельніцтва адазвацца пра каго-небудзь з пахвалою – гэта сказаць «хитрый человек”. Так яўрэі заўжды карысталіся высокім аўтарытэтам у нашага народа, бо колькі беларусы не спаборнічалі з імі ў махлярстве, нашы сяляне заўжды выходзілі пераможанымі.

Нарысіст прыкмячае ў характары палешукоў пачуццё далікатнасці, не жаданне ўдакладняць незразумелую альбо дрэнна пачутую інфармацыю. Тым не менш, пісьменнік папярэджвае, што такія паводзіны не маюць нічога агульнага з пачуццём далікатнасці. Па перакананні сялян, лепш жыць у шчаслівым няведанні, бо так менш адказнасці. Як бачна, зразумець загадкавую сялянскую душу было цяжка нават Плаксіду Янкоўскаму, які вырас сярод палешукоў, выхаваны на мясцовых традыцыях. Пісьменнік не забывае спыніць увагу чытача на асаблівым “таленце” сялян. Сутнасць яго заключаецца ў тым, што любую, на першы погляд, ясную, як дзень, з’яву яны перакруцяць на свой лад, хаця ў душы і будуць перакананы ў праваце выказанай думкі суб’яседнікам.

Як тут не ўзгадаць урывак з нарыса “Суеверия и предрассудки”. Наляцеў вецер і панёс з горкі падводы. Свяшчэннік схапіў дзве тычыны і кінуў іх пад колы. Адна падвода спынілася, а другую моцны парыв ветру падхапіў і панёс далей. Работнік знаходзіць гэтаму здарэнню тлумачэнне. “Баццюшка как ни хитёр, а промахнулся. Думал, что подставил им обе-то тычины осиновые, а вышло, что одна из них берёзовая» [6, с. 99]. Безумоўна, у згаданай гісторыі адбілася вера палешукоў у цудатворную сілу асіны, у аснову якой пакладзена апакрыфічнае паданне пра грэшнага апостала.

Плаксід Янкоўскі ў нарысе “Суеверия и предрассудки” сцвярджае: “Народные предрассудки, как неуловимые призраки, решительно недоступны не только рукопашной схватке, но даже самой наглядной действительности” [6, с. 97]. Назапашаны вопыт не дазваляў свяшчэнніку П. Янкоўскаму весці барацьбу супраць знахараў, хаця некаторыя служыцелі рэлігійнага культу не дапускалі варажэў да споведзі, нават не дазвалялі заходзіць у царкву, удзельнічаць у хрысціянскіх абрадах. Бяспрэчна, такога роду паводзіны святых людзей выклікалі ў прыхаджан недавер, затоеную крыўду, злосць, а рамяство знахараў па-ранейшаму квітнела. Пісьменнік расказвае, як разгневаны свяшчэннік прыказаў прывязаць да валюў, што цягнулі на могілкі драбіну з труною, знахара, па віне якога памерла жанчына. Народ выканаў загад свяшчэнніка. Але як не дзіўна, ні прыхаджане, ні так званы “лекар” не адчувалі за сабой віны.

Пастыру не ўдалося абняславіць знахара, ён толькі выклікаў незадаволенасць сваімі паводзінамі з боку вяскоўцаў.

Плаксід Янкоўскі быў перакананы, што ў неадукаванасці мясцовага насельніцтва крыеца прычына іх веры ў рознага роду забабоны. Вось чаму вяскоўцы з нарыса “Ніхто, як Бог” не здолелі зразумець “всю цену оказанного Ване Зубко свыше благодеяния” [6, с. 30].

Былы ўніяцкі пратаірэй Плаксід Янкоўскі з сімпатыяй ставіцца да ўніяцкіх свяшчэннікаў, бо яны, згодна назіранняў Плаксіда Гаўрылавіча, сталі для мясцовага насельніцтва ўзорам вядзення гаспадаркі, выхавання дзяцей, гасціннасці.

Характарыстыка свяшчэнніка (нарыс “На рубеже. Очерки недавнего и современного быта воссоединения духовенства») пачынаецца з дробнай дэталі – апісання пагоста, “убогага, беднага”. Тым не менш, аўтар некалькі разоў падкрэслівае, што гэта “не та бедность, которая, поникнув головой и скрестя руки, пассивно покоряется неодолимому гневу обстоятельств” [6, с. 130]. Лата на царкоўнай страсе, пляцень вакол царкой сядзібы, падпоры, якім абнесена калакольня, царкоўная агароджа, сад – гэта наглядныя доказы непрымірымай барацьбы з беднасцю, якія прыводзіць пісьменнік на старонках нарыса. П. Янкоўскі звяртае ўвагу наведвальніка вёскі на той факт, што ўсё, што адкрываецца яго зроку, зроблена клапацілівымі рукамі свяшчэнніка, на яго сціплыя сродкі, бо на прыхаджан, якія на працягу шасці дзён адбывалі баршчыну, разлічваць не даводзілася. Свяшчэннік працуе сумленна, без абвінавачванняў у адрас прыхода, без аглядкі на прысутных, быццам нехта павінен яму дапамагчы. Прыметнікі, ужытыя нарысістам, “скромный, бедный, усердный, домостроительный седовласый пастырь”, думаецца, ёміста ўбіраюць ў сябе тую значную колькасць прыніжэнняў, выпрошванняў, праз якія давялося прайсці свяшчэнніку за кожны кол агароджы.

З папярэдняй тэмай цесна пераплятаецца тэма выхавання маладога пакалення. Дзеці свяшчэнніка не саромеюцца роднага дома, бацькоў, на канікулах працуюць разам з бацькам на зямлі, дапамагаюць. З раняга дзяцінства свяшчэннік прывучаў дзяцей да рознага роду заняткаў яшчэ і па той прычыне, што хваляваўся за іх будучыню, каб маглі яго нашчадкі, калі з бацькам здарыцца няшчасце, зарабіць на кавалак хлеба пасільнай працай, а не хадзіць і выпрошваць міласціню. Сорамна за некаторых суседскіх маладых людзей, які з’ехалі ў горад, не дапамагаюць бацькам і нават імя памянjalі, “хотя, может быть, именно этим скорее обнаруживали, чем скрывали своё происхождение. Это, конечно, более, нежели прискорбно” [6, с. 136]. Як бачна, перад намі прадстае вобраз мудрага чалавека, які быў прасякнуты глыбокім пачуццём доўга, “религии сердца” [6, с. 111].

Свяшчэннік не абыякава ставіцца і да праблемы п’янства, курэння, асабліва ў асяроддзі маладых людзей. Гэтыя, на першы погляд, нязначныя дробязі, апашляюць чалавека, нічога агульнага не маюць з пасадай настаўніка альбо пастыра. Пісьменнік звяртае ўвагу бацькоў, што да гэтага зеля ў чалавека павінна быць схільнасць, якая можа выявіцца ў поўную меру ў нейкіх крытычных умовах, быццам “старается наверстать упущенное время” [6, с. 129].

Нарыс набывае асаблівае значэнне, таму што ў ім апісваецца маральны воблік духавенства ў складаны гістарычны перыяд пераходнай эпохі. Нарысіст

не спыняецца на праблемах, якія давалося вырашаць на шляху пераходу ад уніяцтва да праваслаўя. На думку пісьменніка, «не место здесь, да и не цель наша, исчислять тот строго систематический ряд последовательных преобразований, которыми почти незаметно-капельными, так сказать, но верно рассчитанными ударами, разрушалось дряблое, хотя и более уже чем двухвековое здание злополучной унии» [6, с. 112]. Але бачна, што П. Янкоўскі пры вырашэнні любога пытання лічыць адзіна надзейнай толькі “перамогу мірнага пераканання” [6, с. 112].

На старонках кнігі “Записки сельского священника” прадстаўлены абагульнены партрэт праваслаўнага падзвіжніка таго часу. Пісьменнік звяртаецца да такіх імёнаў, як Сіткевіч, Баброўскі, Тупальскі, Гамаліцкі (раздзел “Воспоминания”). Пісаць пра Пракопія Сіткевіча было нескладана, таму што гэта сябар сям’і, чалавек, якога паважала палескае духавенства, мясцовыя жыхары. Ці не па гэтай прычыне па аднаму толькі слову свайго дабрачыннага палешукі адзінагалосна заявілі аб гатоўнасці да ўз’яднання. Аўтар успамінаў звяртае ўвагу чытача на цудоўную памяць, прафесіяналізм П. Сіткевіча і з упэўненасцю завярае чытача, што нават, калі б здарылася няшчасце і богаслужэбныя кнігі зніклі, то свяшчэннік змог бы іх узнавіць па памяці. П. Янкоўскі захапляўся Сіткевічам, бо той выступаў у абарону палешукоў, іх мовы, якая нічога агульнага не мае з паняццем “медвежий говор” (азначэнне выкарыстоўвалася наведвальнікамі краю): «Храмы наши, правда, крайне бедны, но и мы же все живём не в палатах. Убогий здешний народ не оскудел однако ж верою и усердно притекает к своим убогим же святыням. Да он, должно быть, и не так глуп, как может это казаться стороною, когда несмотря на вековые самые неблагоприятные климатические и бытовые условия всё еще чужд апатии к труду, а нравственно остаётся так чист, что о проступках уголовных знает разве только из молвы. В этом последнем отношении, конечно, и на долю духовенства приходится хоть скромная частичка доброго примера» [6, с. 236]. Пісьменніку імпануюць ў Сіткевічу такія якасці, як “невинный юмор, теплота сердечная, редкая наблюдательность, такт, голубиная простота души” [6, с. 227]. Услухаемся, як мудра апаніраваў герой нарыса свайму сябру на заўвагу, быццам той схавалася з гадамі за сваімі маршчынамі: “А то як была покойница-баба. То их чисто заговаривала: як же покинула хату, так и напустились на менэ стадом...” [6, с. 239]. Тут і чуллiвая адданасць памяці супругі, і характарыстыка ўдаўства свяшчэнніка.

Плаксід Янкоўскі – выдатны краязнаўца. Гэтая якасць асабліва выявілася ў “Заметке о Сынковичской церкви”. Яшчэ ў тыя часы навуковец сфармуляваў асноўныя палажэнні краязнаўства як навукі, якімі карыстаюцца сучасныя даследчыкі. Па-першае, нарысіст сцвярджае, што мінулае лепш усяго пацвярджаецца сапраўднымі граматамі, судовымі актавымі кнігамі, якія па прычыне нетрываласці матэрыялу, нядбайнасці захоўвання былі знішчаны. Па другое, П. Янкоўскі абпіраецца і на жывыя мясцовыя паданні, хаця і яны па аб’ектыўных прычынах (сталы ўзрост апавядальніка, выказваюцца розныя версіі) уносяць блытаніну ў аповед пра той ці іншы помнік культуры. Паэтычна сказана Плаксідам Гаўрылавічам і пра самі помнікі, якія валодаюць, на думку

свяшчэнніка-нарысіста, “мовай, красамоўствам і нават слязамі” [6, с.162]. П. Янкоўскі спрабаваў унікнуць у гісторыю Сынкавіцкай царквы.

Паколькі Сынкавіцкая царква пабудавана ў адным стылі з Маламажэйкаўскай, а апошняя не была мячэццю, нарысіст прыходзіць да высновы, што пабудавана Сынкавіцкая царква была як праваслаўная. Не адмаўляецца Плаксід Янкоўскі і ад версіі пабудовы культавага помніка татарамі. “Как молитвенный дом оно обращено на восток к Каабе, как хранилище сборного имущества, оно снабжено двойными стенами и потаённым в них ходом; наконец, как цитадель, оно защищено четырьмя стрельчатыми башнями и большою железною дверью, с которой одной нелегко уже совладеть, предполагая притом ещё возможность внутреннего отпора” [6, с. 166]. Падставы для такога меркавання, безумоўна, былі. З гісторыі вядомы тры перыяды пасялення татар на нашай зямлі: ХІV, ХV, ХVІ стст. Больш таго, мясцовыя ўлады імкнуліся абласкаць і прывязаць гэты народ да новай айчыны. Татарам была выдзелена зямля, дано права заключаць шлюб з хрысціянкамі, дазволена поўная свабода ў выкананні рэлігійных абрадаў і г. д. І толькі з прыходам да ўлады Сігізмунда III, які распачаў мерапрыемствы супраць “нечестивых басурманов”, прывілеі татар былі абмежаваны. Тым не менш, не ўсе прадстаўнікі гэтага народа ў гэтыя трагічныя часы пакінулі беларускія землі, некаторыя скіталіся і чакалі лепшых часоў. І сапраўды яны наступілі: “Несколько десятков татарских семейств, бежавших из Слонима, в котором и теперь сравнительно более ещё татар, нежели во всех остальных пунктах нашей губернии, временно поселились в этой, тогда ещё сплошь лесистой, местности, построили для себя на скорую руку кое-какие хижины, но затем все усилия обратили на постройку мечети» [6, с. 166]. Як бачна, П.Янкоўскі паводзіць сябе як сапраўдны вучоны: выказвае версіі, абаяраецца на факты, вывучае новы матэрыял і ўступае сам з сабой у дыскусію. Здаецца, версія з татарамі прыгожая, аргументаваная. Але з цягам часу і яна П. Янкоўскаму здаецца непрымальная. Па-першае, усе нашы святыні звернуты на ўсход. Па-другое, царква мела масіўныя сцены, па такому прынцыпу будаваліся ўсе нашы замкі. Па-трэцяе, нетрадыцыйная пабудова свода магла служыць для ўзмацнення рэзанансу падчас царкоўнага песнапення. Дарэчы, падобныя адтуліны знаходзяцца і ў скляпенні Навагрудскай саборнай царквы. Напрацоўкі П. Янкоўскага па разгледжанаму пытанню, безумоўна, нельга лічыць дарэмнымі. Мы перакананы, што матэрыял, сабраны крязаўцам, стаў асновай для далейшага вывучэння гісторыі царквы зацікаўленымі людзьмі.

Кнігу “Записки сельского священника” П. Янкоўскага, на наш погляд, можна па праву назваць “жывой кнігай», бо кожная яе старонка вяртае чытача ў мінулае. Каларыт вясковых ярмарак адчуваецца пасля прачытання нарыса “Крестьянская правда”. Уявіце сабе 1 кастрычніка, плошчу насупраць Жіровіцкага манастыра, якая з шумам Ніагарскага вадаспада напаўняецца людзьмі, экіпажамі, лаянкай, праклёнамі, выгукамі: лаві, трымай, несціханай гаворкай, смехам, слязамі, гулам. Не ва ўладзе паліцыі размеркаваць бясконцую чараду рознакаліберных вазоў: “Но едва только в следовании их произойдёт малейшая остановка, как опять всё покрывается волною пешеходов, и ярмарочная публика ровно уже не двигается, а что называется, колышется на месте... Так как телеги наших сельских обывателей по свойственному им распорядку никогда не устанавливаются стройным рядом, а

завсегда скучываються как ни попало, лишь бы в своей, т.е. однодеревенской компании” [6, с. 43]. Чытач становіцца сведкай таго, як кемлівыя наведвальнікі ярмаркі абіраюць нязграбны шлях перамяшчэння па вазах, а салдацік на падпітку альбо кволы, лёгкі, як пушынка, яўрэй не грэбуюць і плячом суседа альбо галавой бліжняга.

Збор на ярмарку для мясцовага насельніцтва быў цэлым рытуалам, людзі пралічвалі менавую вартасць тавару, што могуць прыдбаць за выручку, колькі адкладуць на чорны дзень, нават гатунак манеты, якой будуць разлічвацца. Таму прапанова з боку гандляра разлічыцца з пакупніком крэдытнымі білетамі выклікала абурэнне.

Уменне таргавацца, здаецца, было закладзена ў душу кожнага з наведвальнікаў ярмаркі ад прыроды: “Стоит только, например, увлечься присущей всем покупателям слабостью немного поторговаться, – и сейчас же возле вас найдётся какая-нибудь добродушнейшая фигура, которая с видом самого несомненного ротозея станет прислушиваться, как это вы и к чему прицениваетесь, затем, тихомолком отсчитав, преспокойно кладёт на ладони продавщицы запрошенные ею деньги и, даже вам не поклонившись, удаляется с достоинством и товаром” [6, с. 43].

Нельга не адзначыць, што ярмарку пісьменнік апісвае з педантычнай падрабязнасцю. Чытачу запамінаецца каларытная фігура Аляксея Хоміна. Па першаму погляду на пакупніка гандляр кажухамі, футрамі мог вызначыць яго памер і прапанаваць кажух, які быццам бы сшыты і прывезены спецыяльна для гэтага чалавека. Па-за позіркам гандляра не заставаўся ні адзін з гасцей. «Отец между тем продолжает выкидывать на прилавок все новые и новые тулупы, из коих каждый приходится как раз впору и меру покупателю и, заметьте, всю эту безошибочную и бесконечную операцию должен производить одною левою рукою, так как правая постоянно занята сниманием картуза, сопровождаемым самым вежливым поклоном да моим вам почтением, отпускаемыми преисправно и порознь каждому новому посетителю, подходящему к прилавку. С очень многими дружелюбнейший А.А. успевает даже перецеловаться, и то – на все три темпа” [6, с. 47].

Для жыхароў мястэчка, нягледзячы на тое, што ім належыла пасіўная роля назіральнікаў, і агароджы іх трашчалі ад націску натоўпу і коней, а агароды, кветнікі пакутывалі ад гультаяватых наведвальнікаў ярмаркі, першае кастрычніка было асаблівым днём. У хаце заставаліся, як правіла, толькі гаспадары, служанкі, прыкмячае аўтар, адпраўляліся на плошчу без усякай патрэбы, нават не зачыніў за сабой дзвярэй. За дзеяй, што разгортвалася насупраць манастыра, жыхары назіралі ў акно і часам станавіліся нявольнымі сведкамі амаральных учынкаў гасцей мястэчка.

Як вядома, спачуванне, дабрыня, міласэрнасць – вызначальныя якасці беларусаў. Ці не таму пісьменнік узгадвае тыповы эпізод з дня ярмаркі, каб шчырыя людзі вучыліся адрозніваць “сумленную і працавітую беднасць» ад крадзяжу. “Промеж этих самых столь шумных и сияющих довольством групп пробирались медленно, апатично, молчаливо, словно три какие-то блуждающие тени три бедные и жалкие еврейские фигуры, до того отмеченные горем, что при одном их виде болезненно уже сжималось сердце. Злополучные эти суще-

ства, двигавшыся как бы не по своей воле, с поникнутой головой и понуренными в землю глазами, тем достойнее казались сострадания и братской милостыни, что не вымаливали её нахально, наподобие наших крикливых нищих и не протягивали рук, а напротив, как бы в урок своим праздным христианским собратам тщательно собирали по земле то клочья шерсти, то разные обронённые лоскутки и лохмотья... И мы сочли – да, наверно, не мы одни – своим прямым долгом поспешить, по возможности, навстречу этой честной и трудолюбивой бедности» [6, с. 49].

Пісьменнік на працягу жыцця імкнуўся зразумець, але, на наш погляд, так і не здолеў, чаму мы, беларусы, вінаватымі за амаральны ўчынак суседа, выпадковага падарожнага, адчуваем сябе: “Кто знает, поспей я передать ему эти копейки, доселе ещё праздно у меня валяющиеся в руке, может быть, отвлѣк бы я и спас человека от преступления!” [6, с. 51]. У гэтых словах, пагадзіцеся, і гонар за свой народ, і захапленне ўменнем беларусаў спачуваць, і злосць, што кожны можа панукаць палешуком.

Пра недасканаласць законаў пісьменнік разважае ў нарысе “Крестыянская правда”. Але ж П. Янкоўскі не прызнае і народны суд. На думку пісьменніка, кругавая парака, брацтва, салідарнасць – гэта толькі гучныя модныя фразы, і не болей. Каб пераканаць у гэтым чытача, нарысіст наглядна паказвае, як быў вырашаны лёс злодзея. “Пропить проклятую шкуру” – такая прапанова паступіла з натоўпу. Безумоўна, нічога агульнага з такім паняццем, як чалавекалюбства, яна не мела: “Отштрафовали в пользу кабака да ради консоляции” (слова, якое захавалася ад мясцовых царкоўных брацтваў, што азначае наладжваць выпіўку пасля кожнага богаслужэння).

Творы П. Янкоўскага цікава чытаць, таму што пісаў Плаксід Гаўрылавіч пратое, што добра ведаў. З сімпатыяй ставіўся да простых беларусаў, тонка адчуваў патрыярхальную паэтычнасць сваёй зямлі, народа. Зямлю (Літву) называў “каханая”. П. Янкоўскі – чалавек мяккі, але з цвёрдымі перакананнямі. Блізкі сябар свяшчэнніка Валіцкі пісаў, што ніколі не сустракаў чалавека, які так любіў свой край, землякоў, дом, Зносіны з радзімай былі для яго найвышэйшым багаццем. “Як расліна без сонечных промняў, як рыба без вады, ён не змог бы жыць удалечыні ад свайго краю, ад роднага дома” [6, с. 10]. Бясспрэчна, спадчына пісьменніка Плаксіда Гаўрылавіча Янкоўскага патрабуе грунтоўнага асэнсавання.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Зарэцкая В. Літаратурная Камянецчына / В. Зарэцкая // Права і эканоміка. Камянецкія чытанні: матэрыялы рэспубліканскай навукова-практычнай канферэнцыі (4 верасня 2005) ; адк. рэд. А.А. Лукашанец. – Мн. , 2006. – С. 40–48.

2. Кіселёў, У. Святар, прафесар, пісьменнік: адным з тых, хто падрыхтаваў акт уз’яднання праваслаўнай царквы быў і наш зямляк Плакід Янкоўскі / У. Кіселёў // Народная трыбуна. – 2012. – 13 ліпеня. – С. 9.

3. Кіселёў, У. Плакід Янкоўскі: Святар і пісьменнік / У. Кіселёў // ЛіМ. – 2004. – 6 жніўня. – С. 12.

4. Кэмпфі, А. Дарога П. Янкоўскага да праваслаўя / А. Кэмпфі // Праваслаўе. – 2002. – № 11. – С. 49–55.

5. Энцыклапедыя літаратуры і мастацтва Беларусі: у 5 т. – Мн. : Выд-ва “Беларуская савецкая энцыклапедыя” ім. П. Броўкі. – 1995. – Т. 5. – С. 687.

6. Янковский, Плакид Гаврилович. Записки сельского священника / П. Янковский ; предисл. В.Н. Киселёва. – 2-е изд., доп. – Мн. : Медиал, 2019. – 256 с.